

РОЗДІЛ 4. СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Наталія Анзилович, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»,

Оксана Поповська, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CHARACTERISTICS OF THE SPEECH OF CHILDREN WITH AUTISTIC SPECTRUM DISORDERS

Natalia Anzylevych, master's student,

Oksana Popovska, Candidate of Pedagogy, Associate Professor

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті актуалізовано проблему розвитку мовлення категорії дітей з розладами спектру аутизму. Окреслено аспекти порушення формування довербального і вербального спілкування на ранніх етапах розвитку дитини. Висвітлено особливості мовлення, схарактеризовано основні ознаки порушення мовленнєвої активності дітей при розладах спектру аутизму.

Ключові слова: діти, мовлення, розлади спектру аутизму.

Abstract. The article updates the problem of speech development in the category of children with autism spectrum disorders. The aspects of the violation of the formation of preverbal and verbal communication at the early stages of the child's development are outlined. The peculiarities of speech are highlighted, the main signs of impaired speech activity of children with autism spectrum disorders are characterized.

Key words: children, speech, autism spectrum disorders.

Проблема розвитку мовлення категорії дітей з розладами спектру аутизму нині є надзвичайно актуальною, адже в основу мовленнєвого розвитку дитини покладена комунікативна функція мовлення як засіб її спілкування з дорослими. Мовленнєві труднощі дітей з розладами спектру аутизму перешкоджають їм отримувати інформацію, провокують фрагментарність обробки цієї інформації та унеможливають повноцінне спілкування. В основу мовленнєвого розвитку дитини покладена комунікативна функція мовлення як засіб її спілкування з дорослими [1].

Дослідження вчених (Н. Базима, Л. Каннер, С. Конопляста, І. Логвінова, І. Мамайчук, О. Нікольська, К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко, I. Koegel, M. O'Dell та ін.) свідчать про важливість своєчасного формування комунікативної функції як основи соціальної адаптації дитини з розладами спектру аутизму [5, с. 102]. Діти з розладами спектру аутизму прагнуть спілкування, хоча вони й мало здатні до моделювання поведінки відповідно до ситуації, у таких дітей вже з раннього дитинства не виявляється відчуття потреби у спілкуванні, спостерігається недостатньо розвинена внутрішня комунікативна мотивація.

У віковому періоді раннього дитинства у дітей при аутистичних розладах спостерігається порушення формування всіх форм довербального і вербального спілкування різного ступеню вираження: відсутні або з'являються пізніше гуління, лепет (лепет відзначається відсутністю звернення до дорослого), слабо розвинута функція наслідування звуків, слів, дій; посмішка не адресується конкретній особі, не викликається реакціями людей (сміхом, радістю); не фіксується погляд дитини на обличчі інших, відсутність, несприйняття або нетривалість (відведення погляду, «дивиться наскрізь») прямого зорового контакту «очі в очі». Водночас діти з розладами спектру аутизму годинами можуть заворожено стежити за певною дією (вода, рух предметів тощо); натомість ставлення до

людей, що їх оточують, досить байдуже (як до неживих предметів), млява або негативна взаємодія з ними [4, с. 37].

У структурі розладу спектру аутизму порушення мовлення займають значне місце. Незалежно від терміну появи симптомів аутизму, дитина використовує мову скоріш як спосіб повідомлення власних потреб з метою їхнього задоволення, а не як засіб спілкування.

На основі аналізу наукового досвіду вчених (Н. Базима, О. Баєнська, І. Мамайчук, О. Мاستюкова, С. Морозов, О. Нікольська, Т. Скрипник, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.) виділено найбільш характерні *ознаки* порушення мовленнєвої активності при розладах спектру аутизму, а саме: порушення або вибірковість контактності; нестійкість інтересу до взаємодії; небажання заявляти про себе, ініціювати спілкування; вибірковість реакції на звернення та власне ім'я; неспроможність підтримувати діалог [3, с. 81].

Особливостями мовленнєвого розвитку дитини з розладами спектру аутизму є: мутизм, ехолалія, наявність великої кількості слів- та фраз-штампів, фонографічність мовлення (відтворення фрагментів віршів, пісень при їхньому нерозумінні або часткового розуміння); автономність мовлення; недостатній лексичний запас; обмежене розуміння і дотримання лексико-граматичних мовних норм; пізня поява та неправильне вживання особових займенників; буквальне сприйняття значення слів, труднощі тлумачення; використання неологізмів; порушення просодичних компонентів мовлення (тональність, швидкість, ритм, інтонація), нелогічність, порушення повноти та послідовності зв'язного висловлювання тощо [6, с.91].

Дослідниками виділено чотири *варіанти* мовленнєвого розвитку дітей з розладами спектру аутизму залежно від рівня психічного розвитку дитини та ступеню порушення:

1. Майже повна відсутність експресивного мовлення (мутизм), дитина не користується мовою, не використовує жести, міміку; процес гуління і лепету без елементів комунікації, немовленнєвий характер звуків (особливе бурмотіння, щебет, свист, скрип). До 2,5-3 років діти цієї групи можуть іноді вимовляти окремі слова і навіть фрази, які є відображенням того, що діти почули або коментарем до того, що відбувається навколо. Незважаючи на відсутність зовнішньої комунікативної мови, внутрішня мова може зберігатися і навіть розвиватися. Відповідно до ступеню порушення, збережено часткове розуміння мовлення.

2. Застосування мови з метою висловлення власних потреб дитини. Водночас, розвиток мовлення пов'язаний із певними труднощами: надмірна чіткість, скандованість, твердість інтонації мовлення; накопичення набору мовних штампів, команд, що пов'язані з конкретною ситуацією; схильність до ехолалії, тривала затримка у використанні займенників. Можливість використання улюблених цитат для коментування реальних ситуацій; інфінітивних дієслів, крику або безпосередньої вказівки на бажаний предмет для задоволення прохання. Гра звуками пов'язана з певними життєвими ситуаціями, відповідно до конкретного життєвого досвіду дитини. Відсутність використання жестів, міміки, інтонації мови. Відлуння інтонації, тону, яким говорять з дитиною.

3. «Мовленнєві» діти з великим словниковим запасом, що рано з'явився: наявність складних за формою фраз, використання «дорослого» мовлення (деколи літературного), отримання задоволення від промовляння, прояв активності в засвоєнні мовних форм (що проявляється у правильному використанні форм першої особи: «я», «мені», «моє» та узгодженні з ними дієслівних форм) [2]. Проте низький ступінь застосування мовлення як засобу комунікації: нездатність до повноцінного діалогу, не чують співбесідника. Натомість здатність цитувати досить великий обсяг тексту книг, демонстрація роздумів на улюблену тему. Основні недоліки вимови полягають у нерозбірливості, змазаності, монотонності мовлення, ковтання звуків та частин слів, порушення регуляції темпу, ритму, висоти звуків, швидке мовлення (скоромовка), невідповідність інтонації змісту.

4. Найлегший ступінь прояву аутизму: наявність значної затримки мовленнєвого розвитку, інколи відсутність розуміння інструкцій; мова тиха, сповільнена, бідна,

аграматична, нечітка, з відстроченими ехололіями, інтонація згасає до кінця фрази. Відчутна відмінність виявляється в можливості встановлення зорового контакту, за допомогою якого демонструється ініціатива в спілкуванні на себе. Порухення комунікативної функції мови у дітей з розладами спектра аутизму явно виявляється у відсутності відгуку на своє ім'я та зверненні до інших, що відзначається з найперших мовних проявів, та подальшому його уникненні (за допомогою вказівних жестів, міміки або безособових слів-команд). Відсутність конкретного адресата у застосуванні слів-команд, зокрема й матері [4].

Отже, на всіх етапах розвитку діти з розладами спектра аутизму не застосовують у спілкуванні мову міміки і жестів (наприклад, як діти першого року життя, а також діти з порушеннями слуху та мовлення), не використовують експресивних жестів для передання своїх почуттів. Натомість, аутичні діти повідомляють про свої наміри криком, агресією, або ж використовують мову як засіб аутистимуляції без комунікативної функції [7]. Важливою ознакою є те, що недорозвинення вербальної комунікації не компенсується спонтанно невербальними засобами (жестами, мімікою) та альтернативними комунікативними системами; відзначається нездатність до адекватного використання мови в соціальному і комунікативному контексті, що особливо проявляється у відсутності ініціативи та підтримки спілкування.

Список використаних джерел

1. Kruty, K., Koval, L., Vazhenina, O., Desnova, I., Zahnitko, A., & Popovska, O. (2022). Formation of Mastering Morphology Mechanisms and Word Formation in Children: Neuroscientific Research. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(4), 280-291. <https://doi.org/10.18662/brain/13.4/388>
2. Король А.В. Логопедичний супровід сімей засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць. за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський. ПП Медобори. 2006. 2019. С. 92-101
3. Островська К. О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом. Монографія. Львів: Тріада плюс, 2012. 520 с.
4. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ: Видавництво «Фенікс». 2010. 320 с.
5. Шеремет М. К. Особливості мовленнєвого розвитку дітей з РДА. М. К. Шеремет, С. В. Кондукова. *Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: 27 Соціально-педагогічна*. 2010. Вип. 15. С. 102-106.
6. Шеремет М. К., Базима Н.В. Розвиток мовленнєвої активності дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку: навчально-методичний посібник. Київ: ДІА, 2017. 192 с.
7. Шульженко Д. І. Аутизм – не вирок. Львів: Кальварія, 2010. 224 с.

ТВОРЧЕ САМОВИРАЖЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Катерина Глімбовська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: **К. Л. Крутий**, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти Вінницького державного педагогічного університету (Україна)

CREATIVE EXPRESSION OF SENIOR PRESCHOOLERS WITH SPEECH DISORDERS

Kateryna Hlimbovska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Статтю присвячено аналізу особливостей сформованості здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення. Проаналізовано